

EL POBLAMENT RURAL A L'ENTORN DE L'OPPIDUM D'ULLASTRET: L'HÀBITAT DE TIPUS POLINUCLEAR

Poblament rural, hàbitat polinuclear, època ibèrica, romanització, territori d'Ullastret.

Rosa Plana Mallart* **Béatrice Crampe***

La prospection du territoire environnant l'oppidum d'Ullastret (Baix Empordà) a permis de repérer des vestiges d'occupation à caractère polynucléaire, qui témoignent d'une volonté de regroupement de l'habitat rural. Cette forme de peuplement, qui apparaît aux IVe-IIIe s. av.n.è., connaît un développement particulier à partir du IIe s. av.n.è., période d'abandon de l'oppidum.

Peuplement rural, habitat polynucléaire, époque ibérique, romanisation, territoire d'Ullastret.

La prospección del territorio próximo al oppidum de Ullastret (Baix Empordà) ha permitido detectar vestigios de ocupación de carácter polinuclear, que indican una voluntad de agrupación del hábitat rural. Esta forma de poblamiento, presente ya en los siglos IV y III a.n.e., conoce un desarrollo particular a partir del siglo II a.n.e., momento en que se abandona el oppidum.

Poblament rural, hàbitat polinuclear, època ibèrica, Romanització, territori de Ullastret.

Excavation of the land near the oppidum of Ullastret (Baix Empordà) has allowed us to detect remains of multi-centre occupation, indicating a desire to group together in the rural habitat. This type of settlement, already present in the 4th and 3rd centuries BC, undergoes particular development as from the 2nd century BC, the time when the oppidum was abandoned.

Rural settlement, multi-centred habitat, Iberian era, Romanisation, Ullastret territory.

251

L'estudi del territori que envolta l'*oppidum* ibèric d'Ullastret ha posat de relleu la importància de l'ocupació rural i l'explotació intensiva d'aquesta zona del Baix Empordà durant l'Antiguitat (Plana / Martín 2001). Els testimonis més antics d'hàbitat dispers daten del segle V a.n.e. i es localitzen a l'entorn immediat de les aglomeracions del Puig de Sant Andreu i de l'Illa d'en Reixac. A partir del segle IV, hi ha indicis d'ocupació en àrees més allunyades dels poblats, havent-se trobat vestigis en tots els sectors prospectats fins ara, que se situen en un radi d'entre 3 i 4 km. a l'entorn de l'*oppidum*. Aquesta ocupació rural, que es densifica durant el segle III, perviu en un cert nombre de casos al llarg dels segles II-I a.n.e.

La generalització de l'hàbitat rural durant els segles IV i III a.n.e. és un fenomen paral·lel al desenvolupament

de l'*oppidum*, que assoleix en aquest moment la seva extensió màxima i que presenta una estructura i un funcionament amb paràmetres clarament urbans. Aquesta evolució documenta la consolidació d'Ullastret com a centre de rang superior, amb una projecció territorial indubtable (Martín / Plana 2001, 2003). El procés d'urbanització i de territorialització d'aquesta comunitat hauria estat afavorit per l'explotació agrícola intensiva de la zona rural i per la inserció d'aquesta àrea en els circuits comercials, com ho demostra el volum d'importacions presents en el nucli de poblament principal, però també en els jaciments rurals. La talla del territori dependent d'Ullastret devia ser important, abraçant una gran part de la zona del nord-est català. Els estudis realitzats, basats principalment en l'estructura, la cronologia i la jerarquia del poblament pre-romà, permeten pro-

* GRA, Universitat de Pau

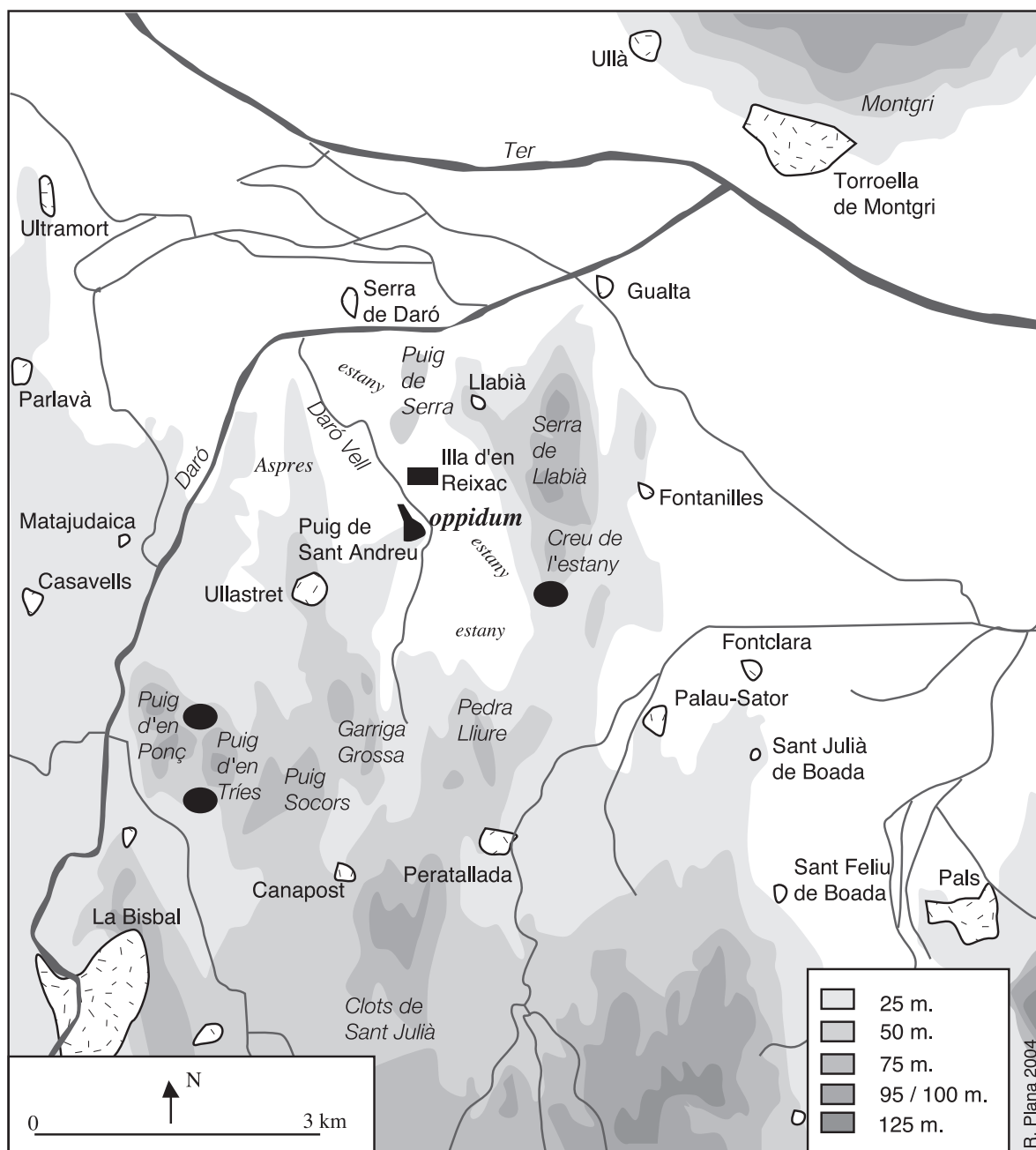

Figura 1. Localització dels vestigis d'hàbitat polinuclear.

posar un control sobre la major part del Baix Empordà, entre el riu Ter i el massís de les Gavarres, i de la costa fins a l'interior, fins als entorns del poblat de Sant Julià de Ramis (Plana / Martín 2002; Martín / Plana 2003). El territori en qüestió podia tenir una extensió mínima de 400 km², o bé prop de 750 km² si s'accepta una prolongació vers la part sud del litoral, on funcionen establiments de talla petita (entorn d'1 ha) com Sant Sebastià de la Guarda a Palafrugell, Castell de la Fosca a Palamós o Castellbarri a Calonge. Joan Sanmartí (2001) proposa un territori de dimensions molt més

importants, superiors a 2000 km², que inclou tota la zona del nord-est català. Aquesta superfície sembla desmesurada, pel fet que les colònies gregues d'*Emporion* i de *Rhode* eren entitats autònomes que gaudien versemblantment d'un territori propi (Plana 1994, 2001; Martín / Puig 2001), i pel fet que les terres de l'interior, del Pla de Girona, semblen tenir una dinàmica pròpia, organitzada segurament al voltant de l'*oppidum* de la Creueta. De totes maneres, la manca d'un nombre suficient de jaciments excavats dificulta l'anàlisi del sistema de poblament i de la jerarquització de l'ocupació.

El desenvolupament de l'arqueologia rural i la realització de prospeccions sistemàtiques en una extensió important del territori, ha aportat una quantitat considerable d'informacions noves que permeten abordar la qüestió de les formes del poblament, la seva evolució, les modalitats d'ocupació i d'explotació, i el sistema d'organització del territori de l'entorn de l'*oppidum* d'Ullastret. La prospecció arqueològica representa, en efecte, un mètode de treball indispensable per a l'estudi del poblament rural antic. Per bé que l'anàlisi dels vestigis es realitza en superfície, factor que implica una visió molt parcial de les restes del subsòl, es tracta de l'únic mètode al nostre abast per examinar grans superfícies de terreny. Tot i això, l'afinament progressiu de les tècniques de reconeixement dels jaciments i de recollida dels materials de superfície contribueix a precisar les diferents manifestacions dels vestigis presents al sòl, copsar els seus trets majors i procedir a una caracterització dels establiments descoberts.

Les prospeccions efectuades al llarg de set anys (1997-2003), han permès descobrir i analitzar tota una sèrie de jaciments que materialitzen diferents formes d'ocupació, amb caràcters, dimensions, densitats i tipus de material diferents (Plana / Martín 2001). Paral·lelament a l'hàbitat dispers, de tipologia variada, i a altres assentaments que semblen correspondre a un hàbitat agrupat obert de dimensions reduïdes, s'han reconegut també situacions intermèdies, sovint difícils de caracteritzar, que hem qualificat com a hàbitat polinuclear, atesa l'estructura de l'ocupació detectada en superfície.

En aquest treball ens proposem analitzar aquest darrer tipus d'ocupació, de caràcter polinuclear, per tal de comprendre l'organització, les funcions i l'estratègia dins de l'ocupació del sòl materialitzada per aquesta forma d'implantació. L'estudi es centrarà en dos sectors del territori d'Ullastret (Fig. 1): el sector de la Creu de l'Estany, situat a 1,5 km a l'est de l'*oppidum*, i el sector entorn del Puig d'en Ponç i del Puig d'en Tries, a 3,5 km. al sud-oest del poblat.

EL SECTOR DE LA CREU DE L'ESTANY

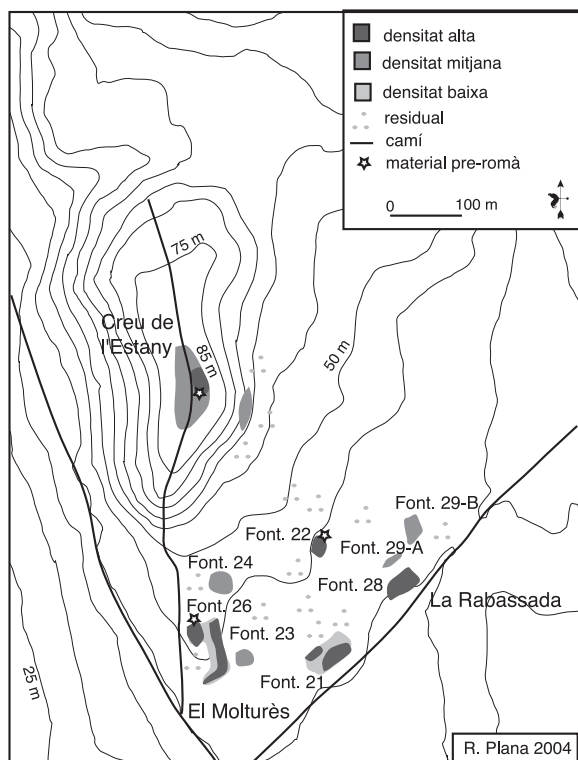
Els vestigis de l'ibèric ple

A la banda est de l'estany d'Ullastret, a la Serra de Llabià, el turó de la Creu de l'Estany, de 87 m d'altura, gaudeix d'un bon control visual del territori, ja que domina tot el sector de costa i les terres de l'interior (Fig. 2). Aquest turó s'ubica a poca distància (1,5 km) de l'*oppidum*, amb el qual té un contacte visual directe. Al cim del turó s'han descobert materials antics, que documenten una ocupació que s'estén des de la segona meitat del segle III a.n.e. fins almenys el canvi d'era o el segle I. A la part central del límit oriental de la plataforma superior s'han recollit materials de construcció,

en particular fragments d'*opus signinum* de factura fina que recorden els paviments d'aquest tipus trobats en nivells del segle III del Puig de Sant Andreu. Cal esmentar també la presència en aquest indret d'algun tram de mur molt arrasat. El material ceràmic apareix dispers en una extensió d'aproximadament una hectàrea, tot i que la vegetació del lloc dificulta el reconeixement precís de la implantació. Es tracta segurament d'un hàbitat d'altura, que hauria funcionat durant el segle III en relació a l'*oppidum* veí d'Ullastret, però que va perviure al llarg de tota l'etapa republicana.

En el vessant meridional, a 300 m. de distància de la part alta del turó i a una alçada d'entre 40 i 50 m s'han descobert diverses concentracions de material antic datable majoritàriament en els segles II-I a.n.e. i, en algun cas, amb elements posteriors del segle I. Alguns dels punts descoberts presenten també fragments ceràmics que permeten intuir una ocupació o una freqüentació anterior, dels segles IV i III a.n.e. (ceràmica àtica de vernís negre, àmfores massaliota i grecoitàlica antiga). Aquest material més antic és poc nombrós, fet que s'explica per la superposició d'una ocupació més recent. En efecte, el material present en superfície pertany sempre quasi exclusivament a la fase en curs de destrucció pels treballs agrícoles, normalment la darrera fase de vida de l'establiment si el jaciment no està molt destruït. Ara bé, si hi ha nivells més antics, aquests es manifesten únicament per la presència d'alguns fragments aïllats, procedents de la part encara preservada del jaciment. En conseqüència, la presència aquí de material pre-romà pot senyalar l'existència d'una ocupació més antiga del sector. Aquest tipus de material s'ha descobert en dos punts, Font. 22 i Font. 26, separats per una distància de 200 m. i que es troben en una mateixa cota de 45 m. d'altitud.

Els indicis descoberts indiquen l'existència, durant l'ibèric Ple, d'una ocupació de major entitat a la part alta del turó i la presència en el sector de vessant de dos possibles punts d'ocupació, de natura difícil de determinar atès el feble nombre d'elements recuperats. Aquesta configuració espacial és interessant, ja que en altres sectors del territori d'Ullastret s'ha posat en evidència una estructura similar de poblament durant els segles IV i III a.n.e. Aquest és el cas, per exemple, de la zona de la Garriga Grossa, al sud de l'*oppidum*, on es constata la coexistència d'una ocupació d'altura de talla més important, corresponent probablement a una mena d'hàbitat agrupat, i d'establiments dispersos menors, segurament unitats d'hàbitat i d'explotació, situats en el vessant baix (Plana / Martín 2001, 170). Tots aquests jaciments poden interpretar-se com a hàbitats estables, tal com ho avalen la densitat del material de superfície i els tipus ceràmics recollits, que representen en general un 60% de fragments de ceràmica de cuina i comuna i un 40% de fragments d'àmfora. Aquest model de poblament, que conjuga diferents formes d'hàbitat i

Figura 2. El sector de Creu de l'Estany, localització dels punts d'ocupació descoberts en prospecció.

254

diferents modalitats d'implantació en el territori, permet copsar algunes de les pautes que semblen haver caracteritzat el sistema d'ocupació i d'organització de l'espai rural en època ibèrica.

Els vestigis d'època romano-republicana

El sector de la Creu de l'Estany coneix una intensificació de l'ocupació durant els segles II-I a.n.e. L'hàbitat que ocupa la plataforma superior del turó continua en funcionament, com ho demostra la quantitat elevada de fragments d'àmfora itàlica recuperats juntament a les produccions ibèriques. La presència d'alguns fragments d'àmfora de la Tarraconesa, així com de dos fragments de TS sudgàl·lica permet suposar així mateix una continuïtat de l'ocupació o, si més no, de la freqüentació del lloc fins al segle I. A aquesta pervivència de l'hàbitat d'altura s'hi afegeix una densificació de la implantació en el vessant sud del turó. En efecte, en vuit parcel·les veïnes han estat descobertes diferents concentracions de material, que ocupen un espai que té una extensió total de 800 m d'est a oest i 150 m de nord a sud, és a dir, unes 12 ha de terreny (Fig. 2). A

l'interior d'aquesta àrea s'han individualitzat diferents punts d'ocupació, separats per distàncies que oscil·len entre 30 i 100 m.

Per tal de copsar les particularitats d'aquests vestigis d'ocupació hem utilitzat tècniques de prospecció fina, en particular una tècnica inspirada del mètode Rapatel', bé que amb modalitats de registre de les restes i de recollida del material diferents. L'objectiu és realitzar una restitució detallada de la disposició del material en superfície, per tal de captar l'extensió precisa dels vestigis i les diferents densitats de material, factor que ajuda a delimitar els espais que, per una concentració més important de vestigis, senyalitzen els nuclis majors de l'ocupació antiga. Aquesta forma de treball es revela especialment operativa en els indrets on es detecten diferents punts d'ocupació propers. La restitució de les restes s'ha acompanyat de l'anàlisi de la distribució dels diferents tipus ceràmics, que pot aportar informacions referents a l'estructura interna i a les funcions de l'establiment.

L'estructura restituïda de l'ocupació (Fig. 2), permet notar la presència de tres implantacions majors (Font. 21 / Font. 26 / Font. 28), distants entre 100 i 150 m. A les rodalies d'aquests punts d'ocupació apareixen concentracions de talla més reduïda que, atesa la seva proximitat a nuclis més grans, podrien correspondre a dependències secundàries. Aquest seria el cas de Font. 23 i de Font. 24 respecte al jaciment Font. 26, de Font. 29-A i B respecte al jaciment Font. 28, i de la petita concentració descoberta al nord-oest del punt principal de Font. 21. El jaciment Font. 22 representa un cas particular, pel fet d'estar situat a una distància de 100-150 m. dels nuclis més importants i pel fet de presentar una funció molt marcada d'emmagatzematge donat l'alt percentatge de fragments amfòrics descoberts (90% del total de fragments).

Els nuclis majors es caracteritzen per tenir unes dimensions força semblants, al voltant de 1200 m², i adoptar en superfície una forma rectangular, allargada en sentit est-oest a Font. 21 i a Font. 28, i en sentit nord-sud a Font. 26. Cal notar que aquesta disposició s'acorda amb el traçat dels camins existents en el sector, en particular el camí de Fontanilles a Peratallada que circula a la banda sud seguint una direcció sud-oest / nord-est, i el camí d'orientació nord-sud que es dirigeix a la part alta del turó Creu de l'Estany. Aquests eixos poden perpetuar camins antics, els quals haurien pogut exercir una influència major en l'organització del poblament de la zona. Cal esmentar també la proximitat de l'anomenat camí romà que, procedent del nord, segurament del sector d'Empúries, voreja el vessant baix occi-

dental de la Serra de Llabià, i continua vers el sud, vers l'àrea de La Bisbal. Quant a les estructures menors que es localitzen a l'entorn dels establiments principals, aquestes presenten una forma rectangular o quadrada, amb una extensió al sòl d'entre 90 i 400 m².

Tots aquests jaciments serien contemporanis, en funcionament durant els segles II i I a.n.e. i fins a un moment entorn del canvi d'era o del segle I. Un aspecte rellevant és l'alt percentatge de fragments amfòrics presents en cadascuna de les concentracions, fet que indicaria una activitat d'emmagatzematge / producció molt desenvolupada, vinculada versemblantment a l'exploració agrícola. Els percentatges de ceràmica associada a una funció domèstica són més febles, per bé que semblen indicar així mateix una utilització del lloc com a hàbitat. Aquestes particularitats permeten proposar la presència probable de tres establiments rurals veïns que, atesa la seva proximitat, devien formar part d'un mateix conjunt. Aquesta configuració porta a pensar en l'existència d'un hàbitat de tipus polinuclear.

L'organització de l'ocupació, si prenem en compte totes les restes conegudes i la seva distribució, es presenta sota la forma d'un punt d'ocupació d'altura als peus del qual, a 250-300 m de distància, es va implantar un conjunt d'establiments de talla modesta que, tot i estar separats entre ells, formarien un petit conjunt estable d'hàbitat. Tot i que l'ocupació de l'indret hauria començat en època pre-romana, és a partir del segle II a.n.e. que els vestigis s'incrementen, amb una continuïtat segura al llarg de l'etapa republicana fins almenys l'època augustea o més enllà. Aquesta estructura de poblament reprèn, tot intensificant l'ocupació, un sistema d'organització anterior.

EL SECTOR DEL PUIG D'EN PONÇ I DEL PUIG D'EN TRÍES

Els vestigis de l'Ibèric Ple

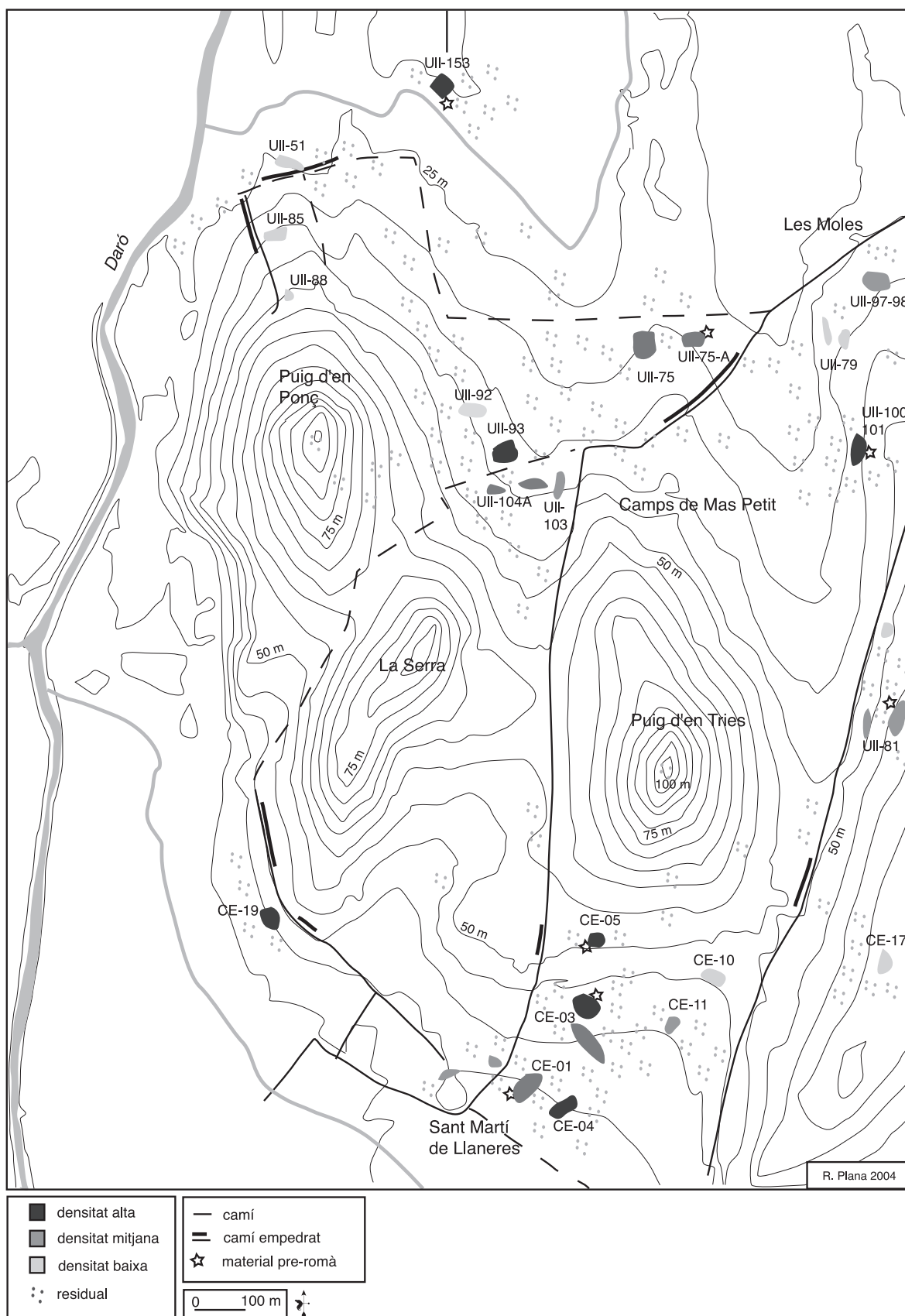
Al sud-oest de l'*oppidum* d'Ullastret, entre 3 i 3,5 km de distància, es localitzen tres turons veïns de 90-100 m. d'altitud (Puig d'en Ponç, La Serra, Puig d'en Tries), ubicats a proximitat del curs del riu Daró (Fig. 3). L'estat boscosos d'aquest tres turons ha dificultat els treballs de prospecció, ja que la visibilitat era pràcticament nul·la. Amb tot, ha estat possible trobar, a la part alta dels turons Puig d'en Ponç i Puig d'en Tries, alguns fragments de ceràmica ibèrica que, tot i ésser escassos, poden indicar algun tipus de freqüentació. Els treballs de reconeixement han permès també detectar la presència de restes de murs i de cisternes que datarien d'una època més recent, segurament d'època medieval o moderna. Cal tenir en compte que el Puig d'en Tries, conegut també com Puig de les Forques, marca la frontera del comtat d'Empúries per aquesta banda. Aquests tres turons tenen una bona visibilitat sobre el territori

circumdant, factor que justificaria una certa presència en època ibèrica.

Els vestigis reconeguts en prospecció s'ubiquen en el vessant baix d'aquests turons, a una alçada entre 30 i 50 m, i es beneficien de la proximitat de les terres que conformen la vall del riu Daró (Fig. 3). Les restes antigues es concentren particularment en dos punts d'aquesta zona: en el sector de Camps de Mas Petit i de Les Moles, entre el vessant oriental del Puig d'en Ponç i el vessant septentrional del Puig d'en Tries; en el sector de Sant Martí de Llaneres, en el vessant baix meridional del Puig d'en Tries. També s'han descobert altres vestigis al nord del Puig d'en Ponç i a la banda est del Puig d'en Tries.

L'ocupació d'aquesta àrea sembla començar en època ibèrica, ja que s'han recollit alguns fragments ceràmics dels segles IV i III a.n.e. (ceràmica àtica de vernís negre, ceràmica de vernís negre del taller de Roses, àmfora massaliota...). Ara bé, aquests testimonis són molt minoritaris, atès que la continuïtat de l'ocupació al llarg dels segles II-I a.n.e. emmascara aquests nivells més antics, poc perceptibles en superfície. En conseqüència, es difícil saber si durant el període de l'Ibèric Ple hi havia una ocupació estable o tant sols una freqüentació d'aquests terrenys.

En el sector de Camps de Mas Petit, els jaciments Ull-100/101 i Ull-75-A han proporcionat alguns fragments de cronologia pre-romana, fet que podria indicar una certa ocupació a la banda nord-est del Puig d'en Tries. Més al nord, en el pla i a 20 m d'alçada, el jaciment anomenat Camp de la Pedra (Ull-153) presenta així mateix alguns materials de l'Ibèric Ple. Es tracta d'un establiment romà ocupat durant l'època republicana i l'Alt Imperi, amb una extensió propera als 2400 m². Els vestigis de superfície són molt abundants, fet que posa de relleu l'estat d'arrasament de les restes. Aquest jaciment ha estat quadriculat i s'ha procedit a la recollida exhaustiva del material present en cadascun dels quadres (5 x 5 m) amb l'objectiu d'analitzar el repartiment dels materials i captar l'estructura de l'ocupació i les funcions de les diverses parts de l'establiment. La tècnica de la quadriculació ha facilitat també l'anàlisi de l'evolució de l'ocupació. En efecte, tot i que el material més nombrós pertany a les darreres etapes de l'ocupació (segles I-II), en curs de destrucció pels treballs agrícoles, ha estat possible individualitzar els quadres on apareix material pre-romà i material d'època republicana (Fig. 4). Aquestes restes, tot i ser minoritàries, forneixen algunes pistes per a copsar les fases de vida del jaciment i l'espai ocupat durant cada fase. Es constata, en primer lloc, que el material dels segles II-I a.n.e. és particularment abundant a les parts est i nord del jaciment, però també existeixen alguns vestigis al sud i a l'oest. Aquesta distribució permet restituir un establiment de dimensions lleugerament més reduïdes que en la fase posterior (entre 900 i 1000 m²

Figura 3. El sector del Puig d'en Ponç / Puig d'en Tries, localització dels punts d'ocupació descoberts en prospecció.

aproximadament). Els vestigis semblen dibuixar un edifici organitzat al voltant d'un espai central obert, amb dues ales, una al nord i l'altra a l'est, i una tercera menys marcada a la banda oest. A l'interior d'aquest espai d'ocupació republicana s'han recollit alguns fragments ceràmics dels segles IV i III a.n.e. Aquest material es troba sobretot a la part oest del jaciment, per bé que també hi ha alguns fragments al nord i a l'est. Les troballes són realment minses per a poder copsar l'estructura de la implantació, però manifesten molt probablement l'existència d'una primera ocupació datable dins de l'ibèric ple. Cal senyalar igualment la troballa d'un fragment d'espasa ibèrica a l'angle nord-est de l'espai quadrulat.

En el sector meridional, entorn de Sant Martí de Llaneres (Fig. 3), tres punts d'ocupació republicana han proporcionat alguns fragments de cronologia anterior. Es tracta dels jaciments CE-01, CE-03 i CE-05, separats per una distància d'uns 100 m. Aquests vestigis semblen documentar una presència durant l'època de l'ibèric ple, difícil de precisar donada la poca quantitat de troballes.

Al nord-est d'aquest darrer sector i a l'est del Puig d'en Tries, altres jaciments descoberts en prospecció (Ull-81 i Ull-157) presenten vestigis més clars d'una ocupació ibèrica (Fig. 5), pel fet d'haver estat ocupats solament fins a l'entorn de mitjans o finals del segle II a.n.e. El jaciment Ull-81 es troba emplaçat en una cota d'entre 50 i 55 m. Les dimensions i l'estructura de l'ocupació són difícils de determinar pel fet de tractar-se de terrenys amb una vegetació de garriga, però semblen manifestar-se tres concentracions veïnes, una d'elles més important que les altres (1500 m²), repartides en un espai de 1,8 hectàrees. Els materials recollits situen l'ocupació durant els segles III-II a.n.e. A poca distància vers l'est, a 75 m, s'ha detectat un altre punt d'ocupació (Ull-157), amb una superfície de 1000 m², que presenta vestigis datables des del segle IV fins el segle II, com a més tard molt a principis del segle I a.n.e. En conseqüència, les restes descrites documenten una implantació de l'ibèric ple, amb una pervivència segura fins el segle II a.n.e., que es presenta sota la forma de diferents punts d'ocupació separats per distàncies febles. Els tipus ceràmics descoberts presenten percentatges molt igualats de ceràmica de cuina i comuna i d'àmfora, factor que sembla indicar la presència d'hàbitats estables. La cronologia dels materials recuperats mostra que el primer punt ocupat seria Ull-157, a partir del segle IV, al qual es juxtaposarien durant el segle III a.n.e. altres unitats situades més a l'oest (Ull-81). El resultat seria el funcionament en aquesta àrea d'un tipus d'implantació format per almenys dos, tal vegada tres, punts principals d'hàbitat, reagrupats formant un nucli difícil de definir, però que podria correspondre a l'agregació d'un petit nombre d'unitats rurals.

A diferència del sector de la Creu de l'Estany, en aquesta

zona de l'entorn del Puig d'en Ponç i del Puig d'en Tries no s'ha descobert cap implantació d'altura important, ja que els pocs fragments ceràmics recuperats al cim d'aquests dos turons indiquen només una freqüentació. Els vestigis datables de l'ibèric ple es localitzen en els espais de vessant baixa, ocupant unes alçades d'entre 20 i 50 m. Aquests vestigis permeten intuir una certa presència, relacionada possiblement amb un hàbitat dispers, com podria ser el cas del jaciment de Camp de la Pedra (Ull-153), o bé amb una forma d'ocupació que sembla materialitzar un reagrupament de diverses unitats d'hàbitat i d'explotació, així el cas representat pels jaciments Ull-81 i Ull-157. Aquesta coexistència de diferents formes d'ocupació sembla característica, tal com s'ha vist abans, del poblament rural del territori d'Ullastret en època ibèrica i reflecteix l'estratègia d'ocupació i d'explotació de l'àrea rural.

Els vestigis d'època romano-republicana

A l'igual que succeïa a la zona de la Creu de l'Estany, en aquesta àrea situada al sud-oest de l'*oppidum* es constata una intensificació de l'ocupació durant els segles II-I a.n.e. L'increment del poblament és particularment perceptible en el sector de Camps de Mas Petit / Les Moles, al nord, i entorn del nucli de Sant Martí de Llaneres, al sud (Fig. 3). Els jaciments descoberts en prospecció es situen sempre en terrenys de vessant baixa, oberts vers les terres de la vall del Daró, amb un fort potencial agrícola. Ambdós nuclis es beneficien també de la presència propera de rieres, afluents del Daró. Les condicions dels indrets d'implantació són per tant immillorables per al desenvolupament d'una activitat agrícola.

A la banda nord d'aquesta zona, en el sector de Camps de Mas Petit i de Les Moles, l'ocupació es presenta sota la forma de diverses concentracions properes que es situen en una àrea de 800 m. d'est a oest i de 900 m. de nord a sud, unes 32 hectàrees en total. Aquesta gran extensió de terreny apareix ocupada de forma discontinua, ja que existeixen grans espais buits, on es detecta únicament la presència de material residual, entre els punts d'ocupació individualitzats. L'estudi dels vestigis de superfície permet notar l'existència de quatre implantacions majors (Ull-93, Ull-75, Ull-97/98, Ull-100/101), separades per unes distàncies d'entre 300 i 350 m. Al voltant d'aquests punts principals s'han descobert altres concentracions menys importants que, donades les seves dimensions i el tipus de material recollit, semblen correspondre a estructures annexes de menor entitat. Així, el jaciment Ull-93 té associades un cert nombre de concentracions menors (Ull-92, Ull-103, Ull-104-A), situades entre 30 i 60 m. de distància; el jaciment Ull-75 presenta una estructura veïna (Ull-75-A), emplaçada a 45 m. de distància; el jaciment Ull-97/98 presenta una estructura annexa (Ull-79) a 80 m de distància.

La talla dels punts d'ocupació majors és variada, ja que hi ha dos establiments que mesuren en superfície 1250 m² (Ull-100/101) i 1500 m² (Ull-97/98), i dos més que tenen una extensió de 2000 m² (Ull-75 i Ull-93). En tots els casos, es tracta d'unitats de forma rectangular, més allargades en sentit est-oest (Ull-75, Ull-93, Ull-97/98) o en sentit nord-sud (Ull-100/101). Les estructures menors, segurament dependències annexes, mesuren entre 300 i 600 m². Tots aquests establiments han proporcionat materials datables principalment en els segles II-I a.n.e., també alguns fragments que documenten una continuïtat d'ocupació fins al canvi d'era o al segle I. Aquesta homogeneïtat documenta un funcionament contemporani. Quan al caràcter, el material està format per percentatges molt elevats de ceràmica de cuina i comuna (70-80% del total de fragments), fet que ressalta la funció domèstica. A les estructures menors de les rodalies, tot i que el volum d'àmfores és més important, sempre és inferior o molt igualat a la ceràmica comuna. Aquesta particularitat, ben diferent a la situació reconeguda en el sector de Creu de l'Estany, pot indicar unes modalitats de producció i de consum diferents.

L'estructura de l'ocupació reconeguda en aquest sector és complexa, ja que és difícil pronunciar-se sobre el tipus d'hàbitat existent. Si bé els jaciments majors podrien correspondre a unitats de caràcter dispers, sobta la seva relativa proximitat, factor que porta a considerar la possibilitat que tot i tractar-se d'establiments autònoms, segurament granges, hi hauria una voluntat d'agrupació en una àrea precisa.

A proximitat de Sant Martí de Llaneres, a 1 km. de distància dels vestigis anteriors, els treballs de prospecció han facilitat el reconeixement d'una altra àrea d'implantació densa, que ocupa la vessant meridional del Puig d'en Tries, a una alçada entre 35 i 50 m. Si bé la presència d'alguns materials pre-romans indica una certa ocupació o freqüentació del lloc en una època anterior, és durant els segles II-I a.n.e. que van funcionar la majoria dels punts d'ocupació descoberts, que apareixen repartits en una superfície de terreny que mesura 350 m. nord-sud i 250 m. est-oest, 8,75 hectàrees en total. Com en els casos examinats anteriorment, l'ocupació a l'interior d'aquest espai és discontinua. Sobresurten quatre implantacions principals (CE-01, CE-03, CE-04 i CE-05), una d'elles (CE-03) amb una concentració veïna que, donada la densitat més feble de material de superfície, s'ha considerat com una dependència. A l'est, s'han detectat dues concentracions de talla reduïda que són d'interpretació delicada; potser són també estructures menors. Entorn de l'església de Sant Martí de Llaneres, la descoberta de material antic i la presència d'afloraments de murs associats a *tegulae* documenta la presència d'un altre punt d'ocupació important, tot i que el seu estudi és problemàtic pel fet que els vestigis semblen localitzar-se prioritàriament en l'espai ocupat per l'església.

Aquest sector meridional presenta, per tant, cinc establiments principals, associats a un cert nombre de concentracions de menor entitat. Aquests jaciments majors es troben situats a poca distància l'un de l'altre, ja que les separacions són de l'ordre de 100 a 150 m. La seva superfície és d'uns 600 a 800 m² els més petits (CE-05 i CE-04) i d'uns 1500 a 1600 m² els més grans (CE-01 i CE-03). En superfície, aquests establiments presenten formes més aviat allargades, en sentit nord-sud (CE-01 i CE-04) o disposades est-oest (CE-03). L'ocupació del sector de l'església és impossible de precisar, atès que desconeixem les estructures existents sota l'edifici actual. Si prenem en consideració les concentracions més febles de material detectades a proximitat d'alguns d'aquests establiments, resulta que els jaciments de major entitat serien CE-01 i CE-03, que corresponen, d'altra banda, als jaciments de talla més gran.

Respecte a la funcionalitat d'aquestes implantacions, els materials de superfície presenten percentatges elevats de ceràmica de cuina i comuna (entre 70 i 80%), enfront de les àmfores (entre 20 i 30%). Sols en el jaciment CE-03 s'observa un volum lleugerament superior de material amfòric (40% enfront de 60% de ceràmica). Aquesta tendència es retroba a la concentració secundària situada a uns 20 m. de distància vers el sud. Aquesta presència elevada de material domèstic reforça el caràcter d'hàbitat de tots aquests punts d'ocupació, i es nota una gran similitud entre els vestigis d'aquesta part meridional i els de la banda nord (Camps de Mas Petit / Les Moles). Les dues concentracions de menor entitat reconegudes més a l'est, CE-10 i CE-11, d'unes dimensions de 600 i de 800 m², presenten igualment un volum de 80% de ceràmica i de 20% d'àmfora. És difícil conèixer el caràcter d'aquestes estructures, doncs si per una banda la feble quantitat de material recollit porta a pensar en dependències, d'altra banda la distància que les separa dels establiments principals és important, entorn de 100 a 200 m.

La proximitat d'aquests punts d'ocupació i la seva contemporaneïtat permeten suposar l'existència aquí d'una implantació de caràcter polinuclear, que hauria funcionat com una mena de llogaret rural de talla petita. El material de superfície indica una ocupació preferent durant els segles II-I a.n.e., amb una continuïtat probable d'algunes implantacions al segle I. Cal mencionar així mateix la descoberta d'alguns fragments aïllats datables del Baix Imperi, que indiquen una certa freqüentació del lloc durant aquest període tardà.

Els treballs de prospecció portats a terme en aquesta zona situada al sud-oest de l'*oppidum* d'Ullastret, entorn del Puig d'en Ponç i del Puig d'en Tries, han permès identificar un cert nombre de trams viaris amb restes d'empedrat o bé amb roderes tallades a la roca natural, amb una utilització possible durant l'època antiga o medieval (Fig. 3). Tot i que la seva datació és impre-

cisa, hem pres en consideració el traçat d'aquests camins en l'anàlisi de l'organització dels jaciments descoberts en prospecció, per tal d'observar si el seu recorregut podia haver exercit una influència en la disposició de l'hàbitat rural, factor que podria avalar el seu origen antic.

El camí, d'orientació nord-sud, que posa en comunicació els sectors de Sant Martí de Llaneres i de Camps de Mas Petit, i que es prolonga a continuació en direcció est, vers l'àrea de Les Moles, sembla haver funcionat com un eix major, ja que vincula successivament els jaciments descoberts a les zones nord i sud del territori examinat. Es constata que els punts d'ocupació detectats es situen sempre a la vora d'aquest camí, factor que ressalta el seu paper dins de l'estructuració de l'hàbitat rural. Aquest camí prové precisament de la zona d'Ullastret, ja que passa pel poble medieval i enllaça amb el camí de Puig Torrecuques que arriba fins a la porta 1 del poblat ibèric (Plana / Martín 2001, 163). Aquest camí, en el sector entre Sant Martí de Llaneres i Camps de Mas Petit, ha estat refet i allargat recentment. L'observació dels marges, en particular del marge dret, que es recolza en el vessant occidental del Puig d'en Tries, ha permès reconèixer algunes restes que podrien correspondre a un nivell de circulació antic, situat en un punt més alt respecte al traçat actual, donat que els treballs de refacció han comportat un rebaixament important del terreny. Aquestes restes eventuais d'un camí antic estan associades en alguns indrets a fragments de ceràmica ibèrica, factor que sembla corroborar l'antiguitat d'aquest eix.

Dos altres camins podrien haver funcionat també durant l'època antiga, atesa la localització dels establiments rurals. En primer lloc, el camí que voreja el vessant occidental del turó La Serra i que desemboca a Sant Martí de Llaneres, el qual té associats un jaciment de caràcter dispers (CE-19), en funcionament del segle II a.n.e. fins el segle I i amb algun precedent possible del segle III a.n.e., i el nucli detectat a l'església de Sant Martí de Llaneres, que s'inscriu dins de l'hàbitat polinuclear existent en aquest lloc. El segon camí d'origen possiblement antic s'ubica a la banda est del territori, a proximitat del jaciment Ull-81. Aquest camí presenta restes importants de calçada empedrada i comunica igualment aquesta part del territori amb el poble i l'*oppidum* d'Ullastret.

Els treballs realitzats en aquest vast sector posen en evidència la importància de la densitat del poblament rural, vinculada a l'explotació agrícola d'aquests terrenys fèrtils de la vall del Daró. La implantació hauria començat durant el període Ibèric ple, com ho demostren els fragments residuals recollits a la zona de Camps de Mas Petit / Les Moles i a l'entorn de Sant Martí de Llaneres, i els vestigis més densos descoberts a la banda est del Puig d'en Tries. Tot i aquesta ocupació precoç, és durant el segle II a.n.e. que es constata una intensifi-

cació de l'ocupació, tant a la zona septentrional com a la meridional. En efecte, els punts d'ocupació es multipliquen en aquestes dues zones, emplaçant-se a poca distància els uns dels altres. Les formes de l'hàbitat rural reconegudes privilegien una ocupació agrupada, de tipus polinuclear o bé amb una disposició més separada però que mostra igualment una voluntat de reagrupament.

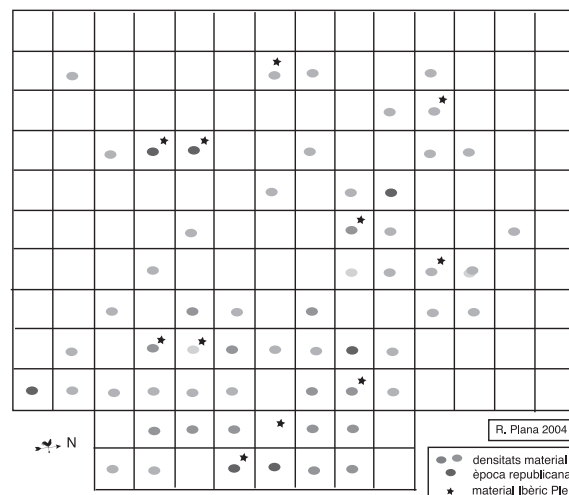
L'AGRUPAMENT DE L'OCUPACIÓ RURAL

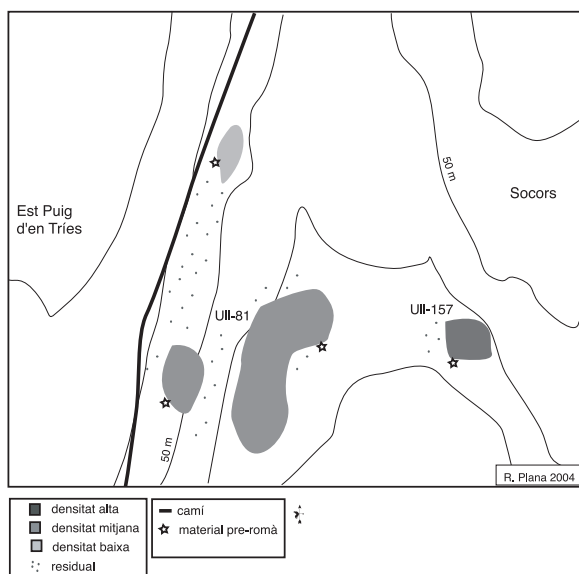
Un hàbitat rural de tipus polinuclear

Els vestigis detectats a les zones de Creu de l'Estany i de Puig d'en Ponç / Puig d'en Tries materialitzen un tipus d'ocupació amb tendència molt marcada al reagrupament en sectors determinats. Aquest fenomen caracteritza particularment els jaciments ocupats durant els segles II-I a.n.e., per bé que en alguns indrets s'intueix que aquesta modalitat d'implantació existia ja en època pre-romana. Així, els punts d'ocupació descoberts a Ull-81 i Ull-157, amb un funcionament coetani durant els segles III-II a.n.e., apareixen separats per una distància de solament 75 m (Fig. 5). Cal considerar també la possibilitat que un tercer punt d'ocupació funcionés a l'oest de Ull-81, a uns 40 m. de distància. Aquests establiments, amb una extensió en superfície de 1500, 1000 i 750 m², semblen correspondre a hàbitats rurals, com ho demostren els tipus ceràmics recollits i els seus percentatges, que indiquen clarament una funció domèstica i una activitat d'emmagatzematge. En el sector de Sant Martí de Llaneres podia haver existit una instal·lació similar (Fig. 3), atesa la troballa d'alguns fragments ceràmics datables de l'Ibèric ple en tres

259

Figura 4. Quadriculació del jaciment Camp de la Pedra (Ull-153), localització dels vestigis de l'Ibèric Ple i d'època republicana.

Figura 5. El sector a l'est del Puig d'en Tries, localització dels punts d'ocupació descoberts en prospecció.

indrets distants de 100 m. De totes formes, la superposició de l'ocupació republicana impedeix copsar en aquest darrer sector els trets d'aquesta implantació anterior. Una situació anàloga es retroba en el sector de la Creu de l'Estany i en particular en el vessant meridional d'aquest turó (Fig. 2), on podien haver funcionat durant els segles IV-III a.n.e. dos jaciments separats per una distància de 200 m.

En el període següent, corresponent als segles II-I a.n.e., les dades són més precises alhora que més nombroses. Els treballs realitzats i l'aplicació de tècniques de prospecció fina han facilitat el reconeixement i l'estudi de l'ocupació de dos sectors (Creu de l'Estany i Sant Martí de Llaneres) que, atesa l'estructuració restituïda, no dubtem de qualificar d'hàbitat polinuclear. En el primer sector, els vestigis descoberts es reparteixen en una extensió de terreny de 12 ha., mentre que en l'altre sector ocupen 8,75 ha. Aquesta gran superfície apareix ocupada de forma discontinua per un conjunt d'establiments, ben individualitzats. L'extensió, la densitat i el tipus de material permeten copsar un cert nombre de variants que ajuden a definir el caràcter i la funció de cadascun dels punts descoberts. D'aquesta manera, s'ha pogut distingir la presència de nuclis més importants, que correspondrien a unitats d'hàbitat rural, i de concentracions menors que s'han interpretat com a dependències.

Els nuclis més importants mesuren 1200 m² en superfície a la zona de la Creu de l'Estany i de 600-800 a 1500-1600 m² a Sant Martí de Llaneres. Aquestes dimensions semblen correspondre a establiments rurals de talla petita i mitjana. Tots aquests jaciments presenten en superfície una densitat de material suficient

per a proposar una interpretació com a hàbitats estables. El material recollit, format en tots els casos per tipus ceràmics que indiquen una funció domèstica i d'emmagatzematge, denota la presència d'unitats autònomes, segurament granges. Aquests jaciments apareixen sovint associats a estructures annexes, situades a poca distància.

La particularitat de la implantació reconeguda rau en la proximitat d'aquests establiments de caràcter rural, ja que es situen a poca distància els uns dels altres. Així, els tres establiments principals del sector de Creu de l'Estany i els cinc de Sant Martí de Llaneres estan separats per distàncies de l'ordre de 100 a 150 m. Aquesta proximitat és simptomàtica i materialitza una voluntat de reagrupament. Aquests punts d'ocupació no presenten cap element susceptible d'indicar una jerarquia, sinó que es constata una uniformitat molt marcada i un caràcter modest. La talla diferent dels jaciments documenta, certament, una major o menor importància, però les particularitats del material de superfície són molt homogènies, sense que es distingixin signes de riquesa en els establiments més grans, que no depassen mai els 1500-1600 m². Tot i que no podem parlar de pobles en el sentit medieval del terme, si que podem suposar l'existència de llogarets d'agrupació camperola.

Els vestigis descoberts a la zona de Camps de Mas Petit / Les Moles, situats a 1 km. de distància de Sant Martí de Llaneres, són d'interpretació més difícil, atesa la separació major existent entre els diferents punts d'ocupació descoberts. Es tracta també d'unitats d'hàbitat i d'explotació, amb una extensió en superfície d'entre 1200 i 2000 m² i amb algunes dependències veïnes. El model d'ocupació seria proper al sistema reconegut en els altres sectors, tot i que aquí els establiments són distants de 300-350 m. De totes formes, aquesta distància no correspon pròpiament a un hàbitat dispers, fet que permet proposar igualment l'existència d'un cert reagrupament però amb modalitats lleugerament diferents dels casos anteriors.

Aquest hàbitat polinuclear s'ubica en els tres casos en el vessant baix de turons, a una cota d'entre 30 i 50 m. d'altitud, a proximitat de terres planeres amb un fort potencial agrícola (vall del Daró, terrenys ubicats a la banda sud-est de l'estany d'Ullastret). L'ocupació està encarada al sud en dos casos (Creu de l'Estany i Sant Martí de Llaneres), mentre que en l'altre cas s'observa una orientació vers el nord (Camps de Mas Petit) i vers l'oest (Les Moles). Aquesta localització documenta clarament un interès per l'explotació agrícola, activitat segurament principal d'aquests assentaments. En aquest sentit, la presència d'un abundant material residual en tots els terrenys que envolten aquests indrets d'ocupació indica una freqüentació intensa, que s'ha de posar en relació a l'activitat agrícola. L'explotació estaria segurament fonamentada en la cerealicultura,

ja que no s'han descoberts fragments de *dolium* que puguin indicar una extensió de la viticultura.

L'organització d'aquest sistema d'ocupació polinuclear sembla estar condicionada pel pas d'un camí, veritable eix estructurador entorn del qual es disposa l'hàbitat. Aquest seria el cas del camí de direcció nord-sud que uneix les àrees de Sant Martí de Llaneres i de Camps de Mas Petit / Les Moles, i que posa en comunicació tota aquesta zona amb l'*oppidum* d'Ullastret. Els dos camins que limiten per les bandes sud i oest l'hàbitat del vessant meridional de la Creu de l'Estany tindrien un paper semblant. Tot i que el coneixement de la xarxa viària antiga és molt parcial, podria considerar-se, així mateix, una certa tendència a ocupar indrets on podia haver-hi una cruïlla de camins. Aquesta situació sembla constatar-se en el sector de Creu de l'Estany i potser també a la zona del Puig d'en Ponç i del Puig d'en Tries, ja que, curiosament, les implantacions de Sant Martí de Llaneres i de Camps de Mas Petit s'emporten prop del lloc on el camí gira en angle recte. Aquesta configuració podria indicar que els camins perpendiculars, de direcció est-oest, podien haver funcionat també durant l'antiguitat.

L'anàlisi de l'ocupació d'aquests tres sectors permet copsar certs trets unitaris, en relació a la seva organització espacial, tractant-se d'implantacions obertes ubicades prop de camins i on coexisteixen diferents punts d'ocupació de caràcter modest, a les seves funcions, bàsicament agrícoles, i a la seva cronologia, que indica un funcionament coetani centrat principalment en els segles II-I a.n.e., tot i que hi ha vestigis d'una ocupació anterior.

Paral·lels en altres territoris

El poblament rural d'època ibèrica i d'època romano-republicana comença a ser conegut a Catalunya gràcies a la realització de prospeccions sistemàtiques i a la multiplicació de les excavacions, portades a terme en gran mesura en el marc d'una arqueologia preventiva que acompanya les grans obres d'infraestructura. Els establiments descoberts, caracteritzats sovint per un alt grau de destrucció en raó dels treballs agrícoles, documenten la forta densitat del poblament rural i l'existència d'una certa varietat d'implantacions.

Es coneixen alguns establiments del període de l'Ibèric ple que corresponen a un hàbitat dispers del tipus granja, així els jaciments de Fondo del Roig (Baix Penedès) i Can Bonells (Berguedà), formats per diversos àmbits i amb unes superfícies de 360 i 500 m² (Ferrer / García / Morer / Rigo 2003; Molas / Sánchez 1994, 68-70). El jaciment de Corral d'en Guardiola (Garraf), ocupat dels segles III al I a.n.e. seria també un establiment d'aquest tipus, amb unes dimensions properes als 500 m² (Morer / Rigo 2003, 318). Es coneixen així mateix establiments rurals dispersos en funcionament durant els segles II-I a.n.e., com és el cas del jaciment

de Can Pons a Arbúcies, format per sis àmbits que delimiten un edifici de 170 m² i amb una dependència de 20 m² emplaçada a 100 m. de distància (Font / Mateu / Pujadas / Rueda / Tura 1996). Els resultats obtinguts en prospecció documenten en general, a la majoria dels territoris estudiats, l'existència d'un gran nombre de petits assentaments dispersos d'època ibèrica o romano-republicana, situats en zones baixes i amb unes dimensions en superfície a l'entorn de 500 a 1000 m².

Els assentaments interpretats com a llogarets rurals també són parcialment coneguts (Asensio / Belarte / Sanmartí / Santacana 1998, 377-378), així el jaciment de Can Xercavins (Cerdanyola del Vallès), de 3500 m² de superfície i ocupat des de finals del segle V fins a finals del segle III a.n.e. (Asensio / Francès / Ferrer / Guàrdia / Sala 2001). Aquest tipus d'ocupació sembla materialitzar un hàbitat rural agrupat, amb cases compactades. Aquest seria el cas també del jaciment de Can Balençó (Argentona), de cronologia més tardana, de mitjans del segle II fins a principis del segle I a.n.e. Aquest assentament, amb unes dimensions aproximades de 1500 m², es caracteritza per presentar tota una sèrie d'edificis, que semblen correspondre a unitats familiars independents, distribuïts al voltant d'espais oberts (Codex 1995).

El model d'ocupació rural qualificat d'hàbitat polinuclear, ben documentat en el territori d'Ullastret, no sembla haver estat reconegut en altres zones de Catalunya, tot i que les particularitats del jaciment de l'Albornar (Baix Penedès) fan pensar en un establiment d'aquestes característiques, ja que s'han descobert diverses construccions aïllades, molt arrasades, repartides en una superfície d'aproximadament 2 hectàrees (Benet / Burés / Carreté / Fàbrega / Macías / Remolà 1992). Un altre paral·lel possible seria l'hàbitat descobert a la vall de Cabrera de Mar, al sud de l'*oppidum* de Burriac, donada la proximitat dels establiments excavats. Destaca un primer nucli (Zamora / Pujol / García / Cela 2001), situat a 300-500 m. del poblat, format per unitats rurals de poca entitat i de dimensions reduïdes, associades sovint a agrupacions de sitges, que haurien funcionat durant els segles IV-III a.n.e. i amb una certa continuïtat fins la primera meitat del segle I a.n.e. A una major distància de l'*oppidum*, a 1 km., s'han descobert tres establiments veïns, distants de 100 a 200 m., amb algun precedent de l'Ibèric ple però ocupats principalment durant els segles II-I a.n.e. (Pérez-Sala / García 2002; Cela / Zamora / Revilla 2002). Aquest segon nucli presenta un caràcter particular, ja que al costat d'un assentament amb trets plenament romans, que s'ha vinculat fins i tot a l'administració romana (Ca l'Arnau), hi hauria dues unitats d'hàbitat i d'explotació de talla modesta i de forta tradició ibèrica (Mas Català i L'Hostal). Aquesta estructura de l'ocupació suggereix la presència d'una implantació polinuclear. Per bé que

les evidències són minses, cal notar que s'ha plantejat la hipòtesi d'un agrupament de la població (Pérez-Sala / García 2002, 13).

L'hàbitat de tipus polinuclear ha estat ben individualitzat al Sud de França, on se'n coneixen diferents exemples. Tot i que la gran majoria de jaciments són coneguts únicament en superfície, la qualitat de les prospeccions realitzades permet copsar les seves característiques principals. Un dels exemples més antics correspon al jaciment de Grand Plantier (Vaunage, Gard), compostat de diferents punts d'ocupació repartits en una extensió de terreny de 2 hectàrees i amb una cronologia de finals del segle V i del segle IV a.n.e. (Nuninger / Raynaud 2000). Les prospeccions portades a terme al Llenguadoc occidental i al Rosselló (Mauné 1999) han posat en evidència l'existència, durant els segles II-I a.n.e., d'un poblament rural format per establiments dispersos de dimensions modestes (de 50 a 1000 m²) i per assentaments de talla més gran (fins a 1 ha) que, atesa la presència de diverses concentracions, han estat interpretats com un hàbitat d'organització polinuclear que podria correspondre a petits llogarets rurals. A la regió de Provença, en el territori proper a l'*oppidum* de Saint-Blaise (Trément 1999), s'han descobert també assentaments polinuclears, que es presenten sota la forma de concentracions de petites implantacions molt properes les unes de les altres, interpretats igualment com llogarets. Aquests jaciments, en funcionament durant l'Alt Imperi, semblen tenir un origen en el segle I a.n.e. En el jaciment de Magrignane (Trément 1999, 168-172) s'han reconegut deu punts d'ocupació que s'estenen en un espai de 1000 m. de llargada i 500 m. d'amplada (50 ha). La prospecció fina de l'assentament ha permès detectar una organització jerarquitzada, amb nuclis més importants envoltats de dependències. Altres jaciments d'aquesta tipologia serien l'assentament de Les Aulas (Saint-Saturnin, Hérault), compostat de tres nuclis propers distribuïts en una àrea de 6000 m² i amb una cronologia del segle I a.n.e. i de l'Alt Imperi (Rascalou / Schneider 2002), i l'establiment de La Cabane (Aimargues, Gard), amb una superfície entre 1,5 i 2 hectàrees i que comprèn diversos punts en funcionament a partir dels segles II-I a.n.e. i durant l'Alt Imperi (Raynaud 2002).

Aquesta forma de poblament, qualificada d'hàbitat polinuclear i també d'hàbitat *éclaté*, tot i presentar una mateixa estructura d'ocupació, apareix relacionada amb establiments de talles diverses, la majoria dels quals s'han identificat com a llogarets o agrupaments rurals de major o menor importància. Aquest tipus d'ocupació es retroba ja en època pre-romana, per bé que la majoria de casos coneguts daten dels segles II-I a.n.e. i de l'Alt Imperi. El perfil de tots aquests assentaments és similar a la situació que caracteritza els jaciments descoberts en el territori d'Ullastret, tant pel que fa a la tipologia com a la cronologia. Aquesta con-

cordància posa de relleu l'existència d'una modalitat d'implantació rural que privilegia la concentració del poblament en sectors determinats però sense formar veritablement un nucli agregat, donat que les diferents unitats reconegudes estan ben separades i semblen tenir un funcionament autònom.

L'increment de l'ocupació als segles II-I a.n.e.

L'agrupament de l'hàbitat rural, sota la forma de llogarets d'estructura compactada o de tipus polinuclear, és un fenomen freqüent ja en època pre-romana. Tot i això, els exemples analitzats del territori d'Ullastret documenten un increment important de l'ocupació a partir del segle II a.n.e., és a dir, just després de la conquesta romana. Dóna la impressió que l'hàbitat rural existent, en funcionament durant el període de l'Íbèric ple, es reforça per l'agregació de nous establiments que, ubicats a poca distància els uns dels altres, delimiten zones privilegiades d'ocupació. Aquest fenomen es produeix precisament en el moment d'abandonament de l'*oppidum* d'Ullastret, datat molt a principis del segle II a.n.e., concordància que palesa molt probablement una relació entre ambdós processos.

El desmantellament del nucli de poblament concentrat hauria provocat una intensificació de l'ocupació rural, fet que explica tant l'augment en aquest període de les unitats de caràcter dispers com la formació de nuclis de poblament agregat. Aquesta evolució, que seria un dels efectes de la conquesta romana, documenta els canvis que intervenen en l'àrea rural. Ara bé, les particularitats del poblament d'aquest període assenyalen una forta continuïtat en relació a l'època anterior. El fenomen veritablement nou en aquesta primera etapa de la romanització és l'increment de l'ocupació. L'augment de l'hàbitat dispers durant l'època romano-republicana es constata en la majoria de territoris del litoral català, com per exemple a la comarca del Baix Penedès (Guitart / Palet / Prevosti 2003, 138-142), on la multiplicació dels establiments rurals seria també un fet paral·lel a l'abandonament, total o parcial, dels nuclis majors d'època ibèrica.

Ara bé, aquesta continuïtat seria forçosament relativa, donat que l'abandonament de l'*oppidum* d'Ullastret s'acompanya lògicament del desmantellament del sistema d'organització anterior. Les noves condicions polítiques i jurídiques són força desconegudes, podent-se suposar solament que tot aquest territori va passar a estar sota control emporità, un dels punts clau de la penetració i de la intervenció romana (Plana 2000).

El desenvolupament de nuclis d'agrupació camperola seria la conseqüència de la transformació del sistema de poblament. Aquest reforçament de l'ocupació rural hauria pogut comportar eventualment la colonització de noves terres agrícoles. Així, per exemple, F. Trément (1999, 170-172) explica l'aparició d'un poblament polinuclear a les rodalies de l'*oppidum* de Saint-

Blaise com una iniciativa camperola per tal de posar en conreu terres d'explotació difícil, atesa la seva hidromorfia. De totes formes, cal considerar igualment que l'aparició d'aquesta nova forma d'hàbitat coincideix aquí també amb l'abandonament de l'*oppidum*.

La continuïtat de les formes de poblament ibèriques és indubtable, bé que es constata una introducció lenta i progressiva d'elements de tradició romana. En aquest

marc, el desenvolupament d'aquest tipus d'hàbitat de caràcter polinuclear sembla derivar d'una iniciativa local, ja que les agrupacions camperoles podien respondre simplement a una tentativa d'adaptació a una nova situació, marcada per la desaparició de l'*oppidum*. La forma de funcionament d'aquestes agrupacions camperoles i el seu estatut a l'interior del nou sistema territorial són qüestions ara per ara difícils d'abordar.

BIBLIOGRAFIA

ASENSIO, D., BELARTE, C., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. 1998, Paisatges ibèrics. Tipus d'assentaments i formes d'ocupació del territori a la costa central de Catalunya durant el període ibèric ple, in *Los Iberos, principes de Occidente. Las estructuras de poder en la sociedad ibérica, Saguntum-PLAV*, Extra-1, València, 373-385.

ASENSIO, D., FRANCÈS, J., FERRER, C., GUÀRDIA, M., SALA, O. 2001, Formes d'ocupació del territori i estructuració econòmica al sud de la Laietània, in A., Martín i Plana, R. (dir), *Territori polític i territori rural durant l'Edat del Ferro a la Mediterrània Occidental, Monografies d'Ullastret*, 2, Girona, 227-251.

BENET, C., BURÉS, L., CARRETÉ, J.M., FÀBREGA, X., MACÍAS, J.M., REMOLÀ, J.A. 1992, Intervenció arqueològica en els assentaments ibero-romans de l'Albornar (Baix Penedès), *Revista d'Arqueologia de Ponent* 2, Lleida, 155-175.

CELA, X., ZAMORA, D., REVILLA, V. 2002, El jaciment de L'Hostal (Cabrera de Mar, Maresme), *Laietània* 13, 49-67.

CODEX 1995, Can Balençó, *Autopistes i Arqueologia. Memòria de les excavacions en la prolongació de l'autopista A-19*, Barcelona, 57-88.

FERRER, C., GARCÍA, J., MORER, J., RIGO, A. 2003, Fondo del Roig (Cunit). Un nucli camperol ibèric de la Cossetània, in Guitart, J., Palet, J.M., Prevosti, M. (Eds.), *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*, Barcelona, 329-348.

FONT, G., MATEU, J., PUJADAS, S., RUEDA, J.M., TURA, J. 1996, El mas ibèric de Can Pons (Arbúcies), *Tribuna d'Arqueologia 1994-1995*, Barcelona, 93-103.

GUITART, J., PALET, J.M., PREVOSTI, M. 2003, La Cossetània oriental de l'època ibèrica a l'antiguitat tardana: ocupació i estructuració del territori, in Guitart, J., Palet, J.M., Prevosti, M. (eds.), *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*, Barcelona, 129-157.

MARTIN, A., PLANA, R. 2001, El Nord-Est català en època ibèrica i l'entitat territorial de l'*oppidum* d'Ullastret, in Martín, A., Plana, R. (eds.), *Territori polític i territori rural durant l'Edat del Ferro a la Mediterrània Occidental, Monografies d'Ullastret* 2, Girona, 39-52.

MARTIN, A., PLANA, R. 2003, L'Empordà au début de l'âge du Fer et à l'époque ibérique : structure et organisation du territoire, *Peuples et territoires en Gaule méditerranéenne. Hommage à Guy Barruol, Revue Archéologique de Narbonnaise*, Supplément 35, Montpellier, 265-280.

MARTIN, A., PUIG, A.M. 2001, Rhode i l'organització del territori de l'Alt Empordà, in Martín, A., Plana, R. (dir), *Territori polític i territori rural durant l'Edat del Ferro a la Mediterrània Occidental, Monografies d'Ullastret* 2, Girona, 53-68.

MAUNÉ, St. 1999, L'habitat rural dispersé des Ile-ler s. av. J-C en Languedoc occidental et Roussillon, in Buxó, R., Pons, E. (eds.), *Els productes alimentaris d'origen vegetal a l'Edat del Ferro de l'Europa occidental : de la producció al consum*, Actes del XXII Col.loqui Internacional per a l'Estudi de l'Edat del Ferro, Girona, 55-73.

MOLAS, M.D., SÀNCHEZ, E. 1994, Coneixement actual sobre l'hàbitat i l'habitació a la Catalunya central, *Cota Zero* 10 Vic, 60-72.

MORER, J., RIGO, A. 2003, Jaciments ibèrics en el traçat de l'autopista A-16. Noves dades per a l'estudi del poblament a la Cossetània, in Guitart, J., Palet, J.M., Prevosti, M. (eds.), *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*, Barcelona, 317-326.

NUNINGER, L., RAYNAUD, Cl. 2000, Dynamique et système de peuplement en Vaunage (Gard) du VIIIe au IVe s. avant J-C, in Janin, T. (ed.), *Mailhac et le Premier Âge du Fer en Europe occidentale. Hommages à Odette et Jean Taffanel, Monographies d'Archéologie Méditerranéenne* 7, Lattes, 35-52.

PÉREZ-SALA, M., GARCÍA, J. 2002, El jaciment arqueològic de Mas Català. Un assentament rural d'època ibèrica situat a la vall de Cabrera de Mar, *Laietània* 13, 5-48.

PLANA MALLART, R. 1994, *La chôra d'Emporion. Paysage et structures agraires dans le Nord-Est catalan à la période pré-romaine*, Paris.

PLANA MALLART, R. 2000, De la chôra grecque à l'ager romain : quelques données sur la romanisation du Nord-Est catalan, in Fabre, G. (ed.), *Organisation des espaces antiques: entre nature et histoire*, Biarritz, 189-212.

PLANA MALLART, R. 2001, D'emporion à Emporion : la colonie et son territoire, *Problemi della chora coloniale dall'Occidente al Mar Nero, Atti del quarantesimo*

convegno di studi sulla Magna Grecia (Taranto 2000), Taranto, 545-566.

PLANA, R., MARTÍN, A. 2001, L'organització de l'espai rural entorn de l'oppidum d'Ullastret : formes i dinàmica del poblament, in Martín, A., Plana, R. (dir), *Territori polític i territori rural durant l'Edat del Ferro a la Mediterrània Occidental*, *Monografies d'Ullastret 2*, Girona, 157-176.

PLANA, R., MARTÍN, A. 2002, Le territoire ibérique : structure du peuplement et organisation territoriale, quelques exemples, in Garcia, D., Verdin, F. (eds.), *Territoires celtiques. Espaces ethniques et territoires des agglomérations protohistoriques d'Europe occidentale*, *Actes du XXIVe Colloque international de l'AFEAF (Marti-gues 2000)*, Paris, 18-29.

RASCALOU, P., SCHNEIDER, L. 2002, Les Aulas (Saint-Saturnin (Hérault)), in Fiches, J.-L. (ed.), *Les agglomérations gallo-romaines en Languedoc-Roussillon*, *Monographies d'Archéologie Méditerranéenne 13*, Lattes 2002, 296-302.

RAYNAUD, Cl. 2002, La Cabane, Aimargues (Gard), in Fiches, J.-L., *Les agglomérations gallo-romaines en Languedoc-Roussillon*, *Monographies d'Archéologie Méditerranéenne 13*, Lattes 2002, 570-577.

SANMARTI, J. 2001, Territoris i escales d'integració política a la costa de Catalunya durant el període ibèric ple (segles IV-III aC), in Martín, A., Plana, R. (dir), *Territori polític i territori rural durant l'Edat del Ferro a la Mediterrània Occidental*, *Monografies d'Ullastret 2*, Girona, 23-38.

TRÉMENT, F. 1999, *Archéologie d'un paysage. Les étangs de Saint-Blaise (Bouches-du-Rhône)*, *Documents d'Archéologie Française 74*, Paris.

ZAMORA, D., PUJOL, J., GARCÍA, J., CELA, X. 2001, El poblament a la Laietània central i septentrional durant el període ibèric ple. Una proposta d'organització territorial, in Martín, A., Plana, R. (dir), *Territori polític i territori rural durant l'Edat del Ferro a la Mediterrània Occidental*, *Monografies d'Ullastret 2*, Girona, 203-226.